

A Study on Place Memory in Persian language research (An overview of the years 2006-2022)

Nina Ghaslani - faculty of architecture and urbanism, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Azadeh Aghalatifi¹ - Department of Architecture, faculty of architecture and urbanism, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Marjansadat Nemati Mehr - Department of Urban Planning, faculty of architecture and urbanism, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Hamid Nadimi - Department of Architecture, faculty of architecture and urbanism, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Received: 22 April 2023 Accepted: 26 June 2023

Highlights

- A systematic classification of Persian language studies on place memory and an analysis of their structure and content using a systematic review.
- Research gaps in place memory studies are highlighted to guide future studies.
- Keywords related to the memory of place and frequently appearing components are identified and discussed.

Extended abstract

Introduction:

Architecture and urban planning are deeply intertwined with the environment, which serves as a vessel for individual and collective human experiences that form memory. Memory studies, a rapidly growing research field, span various disciplines, including social sciences, humanities, landscape studies, architecture, and urbanism. In Iran and worldwide, research has explored memory in built environments from diverse perspectives. This article seeks to analyze and interpret the body of work published in Iran, aiming to prevent redundancy in this field while identifying existing research gaps.

Methodology:

This research adheres to the PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) statement list for information collection and document screening. The study sample was selected based on internet searches of related keywords (e.g., memory and place memory) across Mogiran, SID, and Ganj-Irandoc scientific databases. No time limits were set for the search, but the focus was on publications between 2006 and 2022. Initially, 206 articles were retrieved from the Mogiran site, 101 articles from SID, and 16 doctoral theses related to architecture and urban planning. Following a thorough screening process that involved reviewing titles, abstracts, and content relevance, a final selection of 38 articles from scientific research publications was made, rated from A to D in the Ministry of Science, Research, and Technology's scientific publications portal. Additionally, 4 doctoral theses were selected for in-depth review after similar screening.

To systematically extract and categorize information, a table was designed based on each article's publication year. The data analysis and interpretation were conducted through coding and grouping similar content. This systematic approach enabled the authors to interpret and describe various aspects of the phenomenon under study, ultimately contributing to a comprehensive understanding of place memory in Persian language research.

Results and Discussion:

This research focuses on the publication and evolution of scientific studies on place memory in Iran, examining both the structure and content of these studies. A central theme in the research is the concept of collective or individual memory.

¹ Corresponding author: A-Aghalatifi@sbu.ac.ir

The majority of studies emphasize collective memory, a shared memory among the people of a region or city, often detached from individual experiences.

In the context of place memory, the processes of memory formation, recording, transmission, continuity, and recall are distinct yet interconnected. Depending on the research's case study—whether it involves a city, village, single building, or urban space—these processes include various components. Generally, these components can be categorized into three main groups: spatial, social, and emotional.

Sociologists like Maurice Halbwachs and Pierre Nora have noted that the sociability of a space significantly influences collective memory. One result of sociability is face-to-face communication, which relies on the space's ability to accommodate people together—a crucial factor in memory studies. In essence, a space's potential to become memorable is closely tied to its capacity for social interaction and presence.

Interestingly, few articles explore the topic of memory in relation to homes that are not linked to childhood experiences. Another notable issue is the relationship between age and memory. From an early age, individuals develop positive and negative feelings toward their environment, which can be shaped by physical changes in residential areas. Such changes not only impact children's spatial behavior but also influence their psychological development.

When public spaces fail to consider children's needs, expectations, and desires, their design—crafted solely by adults—can negatively affect children's social, cultural, and mental development. Public spaces are often the only areas where children can play and socialize outside their homes and schools. This underscores the importance of creating environments that engage children constructively, making residential areas where significant childhood memories are formed more livable.

Conclusion:

The growing volume of studies in various fields necessitates summarizing and interpreting existing research, identifying frequently studied areas, and finding research gaps to inspire new topics for future exploration. This study addresses the critical issue of place memory within Persian language research through a systematic review.

The relatively small number of existing studies in this field suggests that place memory research is still in its infancy, with limited depth and focus. The concept of memory has not yet reached saturation in any of the discussed fields, presenting future research opportunities. The most critical factor in strengthening memory in a place—sustaining mental patterns—has been scarcely discussed in the literature. Topics related to memory, such as revival and reconstruction in historical contexts, identity, belonging, and attachment to place, have been repeatedly examined. The importance of understanding identity and the solutions some researchers offer by referencing the past, alongside the growing trend of memory studies, highlight the significance of further exploring this topic.

Keywords:

Memory, collective memory, place memory, systematic review

Citation: Ghaslani, N., Aghalatif, A., NematiMehr, M., & Nadimi, H. (2023). A Study on Place Memory in Persian language research (An overview of the years 2006-2022), *Motaleate Shahri*, 13(50), 19–32. <https://doi.org/10.22034/urbs.2023.139037.4924>.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

جستاری در مطالعات «خاطره‌ی مکان» در پژوهش‌های فارسی زبان (مروری بر سال‌های ۱۳۸۵-۱۴۰۱)

نینا قصلانی - پژوهشگر دکتری معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهیدبهشتی، تهران، ایران.
 آزاده آقالطیفی^۲ - استادیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهیدبهشتی؛ تهران، ایران.
 مرجان‌السادات نعمتی‌مهر - دانشیار گروه طراحی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهیدبهشتی، تهران، ایران.
 حمید ندیمی - استادیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهیدبهشتی، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳ اردیبهشت ۱۴۰۲ تاریخ پذیرش: ۰۴ مهر ۱۴۰۲

چکیده

معماری و شهرسازی با محیط ارتباط دارند. محیط، ظرف تجربیات فردی و جمعی افراد است و خاطره را شکل می‌دهد. مطالعات خاطره یک زمینه تحقیقاتی رو به رشد است که بر روی طیف وسیعی از رشته‌ها از قبیل علوم اجتماعی، علوم انسانی، مطالعات منظر و معماری و شهرسازی تمرکز دارد. پژوهش‌هایی در ایران و جهان در رابطه با خاطره در محیط‌های انسان‌ساخت صورت پذیرفته و هریک از دیدگاهی متفاوت به موضوع نگریسته‌اند. مقاله حاضر با هدف تحلیل و تفسیر آنچه تاکنون در ایران منتشر شده و نیز برای پیشگیری از تکرار در این زمینه و یافتن شکاف‌های تحقیقاتی موجود، به بررسی کیفیت مطالعات انجام شده، پرداخته است. این پژوهش به مرور نظام‌مند مطالعات پیشین پرداخته و تعداد ۳۸ مقاله و چهار رساله دکتری که خاطره موضوع اصلی آنها بوده، بر اساس شکل پریزما (موارد ترجیحی در گزارش مقالات) انتخاب و بررسی شده و با مطالعه ساختار و محتوای آنها به ترسیم چشم‌انداز کنونی پژوهش‌های با موضوع خاطره، دست یافته‌است. نتایج بیانگر حجم روزافزون مطالعات خاطره با محوریت خاطره جمعی است. تکرار محتوایی پژوهش‌های خاطره، توجه بسیار اندک به کاربران ویژه محیط مانند کودک، سالمند و...، تمرکز تعداد زیادی از مطالعات بر شهر تهران، عدم بررسی خاطره در دوره‌های سنی مختلف انسان و عدم توجه به خاطره فردی افراد از مکان‌های ویژه مانند مکان‌های کودکی، از جمله مشکلات مطالعات در این زمینه هستند. از جمله مقوله‌های پرتکرار ترکیب شده با خاطره می‌توان به هویت، تعلق مکانی، دلبستگی مکان و احیا و بازسازی اشاره کرد. همچنین بیشترین تعداد مطالعات به خاطره در فضاهای شهری و میدان‌های شهری پرداخته است.

واژگان کلیدی:

خاطره، خاطره جمعی، مکان خاطره، مرور نظام‌مند.

نکات برجسته

- دسته‌بندی منظمی از مطالعات فارسی زبان حوزه خاطره مکان و تحلیل ساختار و محتوای آنها با استفاده از مرور نظام‌مند ارائه شده‌است.
- شکاف‌های تحقیقاتی در مطالعات خاطره مکان برای مطالعات آینده برجسته شده‌اند.
- کلیدواژه‌های مرتبط با خاطره مکان و مقوله‌های پرتکرار مشخص شده‌اند.

۱ این مقاله برگرفته از رساله دکتری (در حال انجام) نویسنده اول، به راهنمایی اساتید سرکار خانم دکتر آقالطیفی و جناب آقای دکتر حمید ندیمی و مشاوره خانم دکتر مرجان‌السادات نعمتی‌مهر می‌باشد.

۲ نویسنده مسئول مقاله: A-Aghalatif@sbu.ac.ir

۱. مقدمه

خاطره به مثابه چیزی از گذشته که در امروز به یادآورده می‌شود، در مطالعات انسان‌شناسی یکی از عناصر کلیدی هویت شخصی، اجتماعی و فرهنگی و تداوم خاطره برای فرد امری حیاتی برای شخص بودن وی دانسته می‌شود (Kenny, 1999). خاطره، به یادآوردن وقایع و رویدادهای تجربه شده به وسیله فرد از طریق به یادآوردن افراد، اشیا، مکان‌ها و تجربیات و با استفاده از سازوکارهای تداعی معانی است که به صورت واضح مارا به یک مکان و منظر مشخص سوق می‌دهد (Bachelard, 1964; Casey, 2009; Mayor, 2010; Merriam-Webster's Collegiate Dictionary, 2003; Nora, 1989). رمز بقا و عامل ایجاد وحدت و هویت انسانی است. زمان و مکان، بهانه تجدید خاطرات واقعه‌ای است که به ذهن سپرده شده‌است؛ این معنا به تربیت و آموزشی خاص نیازمند نیست و معماری و مکان، شهروندان را با خاطرات پیوند می‌دهد (Kalami et al., 2021). یکی از اهداف مهم معماران، باید خلق رابطه‌ای مناسب بین انسان و کالبد یا محیط اطرافشان باشد. هر انسانی نیازمند تعامل معنادار با محیط است و اگر این تعامل شکل نگیرد، هدف غایی یعنی ایجاد محیط خاطره‌انگیز حاصل نمی‌شود. انسان با محیط در مقیاس کلی ارتباط برقرار نمی‌کند، بلکه در قالب اجزای کوچک‌تر یعنی مکان‌ها مرتبط می‌شود (Aghalatif, 2012).

پژوهش‌هایی در ایران و جهان در رابطه با خاطره در محیط‌های انسان ساخت صورت پذیرفته و هریک از دیدگاهی متفاوت به موضوع نگریسته‌اند. مقاله حاضر با هدف تحلیل و تفسیر آنچه تاکنون در ایران منتشر شده و نیز برای پیشگیری از تکرار در این زمینه و یافتن شکاف‌های تحقیقاتی موجود، به بررسی مطالعات انجام شده، پرداخته است.

سؤال‌هایی که در این تحقیق برای پاسخگویی دنبال می‌شود، شامل موارد زیر است:

- سیر انتشار و تحول پژوهش‌های علمی در حوزه خاطره مکان در ایران به لحاظ ساختار و محتوا چگونه بوده‌است؟
- در پژوهش‌ها به چه میزان و چگونه به خاطره کودکی افراد از محیط‌های ساخته شده پرداخته شده‌است؟

۲. مبانی نظری: تعاریف مفاهیم مرتبط با خاطره

۲.۱. حافظه

از نظر لغوی معنای واژه حافظه در لغت نامه دهخدا، مترادف حفظه، خاطر، ذهن، قوه ذاکره، یادآوری و استعداد ذهن برای نگهداری گذشته و بازشناسی آن تعریف شده‌است (Dehkhoda, 2002). در لغت نامه آکسفورد واژه memory قدرت انباشت اطلاعات در ذهن خودآگاه و توانایی به یادآوردن آنها به صورت ارادی تعریف شده‌است (Stevenson, 2010). رادونسکی memory را به عنوان مهم‌ترین جنبه اندیشه انسانی دارای سه تعریف عنوان می‌کند: مکانی که اطلاعات در آن نگهداری می‌شوند، چیزی که تجربه را نگهداری می‌کند و فرآیند ذهنی برای دستیابی، ذخیره و بازیابی اطلاعات (Radvansky, 2021). در پژوهش‌ها دو واژه خاطره و حافظه را با معادل انگلیسی memory به کار می‌برند و به نظر می‌رسد تفاوت این دو واژه باید تدقیق شود. این تعاریف با

مفهوم خاطره تفاوت دارند. اینگونه می‌توان گفت که خاطره بخشی از عملکرد حافظه است. در واقع حافظه بلند مدت در فضای معماری است که به عنوان ارتباطی میان گذشته و حال، منجر به یاد و خاطره در مکان می‌شود. هر خاطره‌ای دو مرجع زمان و مکان را با خود حمل می‌کند. مرجع مکانی خاطره، موجب ماندگاری خاطره در حافظه بلند مدت افراد به واسطه بستر خاطره می‌گردد و همچنین، ماندگاری بستر خاطره در حافظه بلندمدت مخاطب، به واسطه عوامل دیگر متشکل خاطره مانند اشیا، رویدادها، افراد و... نیز اتفاق می‌افتد. هر دوی این امور موجب تعدد در یادآوری خاطره می‌شوند. حال اگر مفاهیم جاری در بستر نو، بستر خاطرات پیشین را به طور ضمنی پررنگ نماید، این عمل یادآوری خاطرات را قوت می‌بخشد و در پی آن معنامندی بستر نو، به واسطه قوت یادآوری خاطرات، بهتر شکل می‌گیرد. این کنش در بالاترین حد خود، به تداعی معانی در مکان نو منجر می‌شود و می‌تواند به تراکم خاطره، دلتنگی و در پی آن به بروز حس نوستالژیا در مکان بینجامد (Abna et al., 2021). از سوی دیگری از عناصری که انسان با آن تعریف می‌شود، حافظه است. شهر نیز دارای حافظه است. اگر شهری فاقد حافظه تاریخی باشد نمی‌توان گفت دارای هویت است. حافظه تاریخی شهر یعنی این که شهر دارای خاطره است و تعریف می‌کند که در این مکان چه اتفاقی افتاده است. علاوه بر حافظه، شهر باید خاطره داشته باشد. پس همان طور که انسان با خاطره تعریف می‌شود شهر نیز با خاطره تعریف می‌شود (Habibi, 2004).

۲.۲. خاطره فردی و جمعی

به عقیده هالبواکس خاطره فردی، خاطره از چیزهایی است که شخص خود، در طول زندگی تجربه کرده و می‌تواند به خاطر بیاورد. اما خاطره جمعی، اصطلاحی که برای نخستین بار به وسیله وی ابداع شد، دامنه این خاطرات را به جهانی که از تجربه شخصی تجاوز می‌کند، گسترش می‌دهد (Halbwachs, 1980). خاطره جمعی، حافظه مشترک و ساخته شده اجتماعی گروهی از مردم را در مقابل حافظه فردی توصیف می‌کند. مطالعه کلاسیک به وسیله هالبواکس نشان داد که خاطره جمعی یک مفهوم پویاست: همان طور که جمع‌ها تغییر می‌کنند، خاطره آنها نیز به عنوان بیان هویت گروهی تغییر می‌کند (Prashizky & Remennick, 2018). با کشف بزرگ موریس هالبواکس بود که رابطه بین خاطره فردی، اجتماعی شدن و ارتباطات مطرح شد. به زعم وی، این خاطره است که افراد را قادر می‌سازد در گروه‌ها و اجتماعات زندگی کنند و از طریق زندگی در گروه‌ها و جوامع است که افراد قادر به ساختن خاطره (های) خود هستند (Halbwachs, 1992). هالبواکس بر ماهیت اجتماعی خاطره تأکید دارد زیرا خاطره دارای محتوای اجتماعی است؛ اغلب خاطرات یک فرد، در حضور دیگران و در محل زندگی جمعی شکل گرفته‌اند. همچنین برای به یادآوردن خاطرات از نقاط مرجع زمانی و مکانی استفاده می‌شود که جنبه اجتماعی دارد (Paez et al., 2013). بنابراین خاطره جمعی را خاطره اجتماعی نیز می‌نامند. این امر به وسیله آسمن نیز تأیید شد و تأکید کرد که اگرچه این افراد هستند که به یاد می‌آورند، اما این گروه‌ها هستند که از طریق برپایی بناهای یادبود یا با توسعه تکنیک‌های فرهنگی که یا از شکوفایی حافظه یا ترویج فراموشی آن حمایت می‌کنند، برای خود خاطره می‌سازند

(Assmann, 2011).

خاطره جمعی خاطره وقایع و رویدادهای تجربه شده به وسیله فرد در چارچوبی اجتماعی و در تعاملی دوسویه میان فرد و گروه از طریق به یادآوردن افراد، اشیا، مکان ها و تجربیات و با استفاده از سازوکارهای تداعی معانی است. به عبارت دیگر خاطره جمعی به معنای خاطرات مشترک میان گروه‌ها و جوامع است (Lewicka, 2008).

۲.۳. نوستالژیا

بیشتر فعالیت‌ها و کاربری زمین در یک شهر بخشی از تجربه فضایی انسان را نشان می‌دهد. با گذشت زمان، این ارتباط بین مردم و کاربری زمین به پدیده‌ای احساسی به نام «دلتنگی برای مکان» یا نوستالژیا تبدیل می‌شود. این پدیده بیانگر ابعاد روانی، اجتماعی، ارتباطی و فضایی است (Alshamari, 2022). احساس نوستالژیا به تعلقاتی درگذشته انسان می‌پردازد که در زمان حال هم می‌توانند جریان داشته باشند و تفکر به آنها دلتنگی شیرین را نسبت به از دست رفته‌ها، در دل افراد ایجاد می‌نماید (Abna et al., 2021). نوستالژیا، یک احساس غم‌انگیز همراه با شادی به اشیا، اشخاص و موقعیت‌های گذشته است که آرزومندی عاطفی، احساس گرمی نسبت به موقعیتی در گذشته و دلتنگی شدید برای زادگاه از جنبه‌های اصلی چپستی این پدیده است (Dickinson & Erben, 2006). این مفهوم به عنوان یک گفتمان مادی و عاطفی، خاطره، مکان و تجربه را پیوند می‌زند (Hodge, 2011).

۲.۴. خاطره‌انگیزی^۲

خاطره‌انگیزی کیفیتی برای فراخوانی و یادآوری ارزشمند تعریف می‌شود (Merriam-Webster's Collegiate Dictionary, 2003). عناصر خاطره‌انگیز، عناصری هستند که می‌توانند با قرارگیری در ذهن، هم باعث ایجاد خاطره و هم حس تعلق گردند. منحصر به فرد بودن و شاخص بودن باعث می‌شود که تصاویر سریع در ذهن باقی بمانند و این عناصر باعث می‌شوند که آن فضا دارای هویت مکانی شاخصی شود (Rossi, 1984). تحقق‌پذیری معمارانه خاطره‌انگیزی به واسطه وجوهی فراتر از کمیات و کیفیات معمول در معماری شناخته می‌شود و از این طریق در ذهن افراد می‌ماند (Ewing et al., 2013). همچنین خاطره‌انگیزی فضاهای شهری یکی از شاخصه‌های کیفی محیط است (Hasani mianroudi et al., 2018).

۲.۵. مکان خاطره^۲

همان طور که گفته شد، خاطره برای هالبواکس بازسازی گذشته با استفاده از داده‌های گرفته شده از زمان حال است. اما برای این که چیزی غیر از یک فانتزی باشد، باید در جایی اتفاق افتاده باشد. اگر کسی آن مکان را تصور نکند، توصیف این رویداد بسیار دشوار خواهد بود (Halbwachs, 1980). برای انسان‌ها نسبت به مکان‌هایی که رفت‌وآمد دارند، به‌گونه‌ای تعلق خاطر ایجاد می‌شود و بودن در آن معانی چندگانه‌ای را شامل هویت، احساس و هیجان در فرد

به وجود می‌آورد. چنین مکان‌هایی که ارزش‌ها و معانی مختلفی در افراد به وجود می‌آورند، مکان خاطره نامیده شده است. مکان خاطره‌ها گذشته را به خاطر ما می‌آورند (Hall et al., 2003; Nora, 1989). اهمیت اصلی ارتباط بین خاطرات و مکان‌های ماست. زیرا درحالی‌که حافظه ما ممکن است اختراع ناب باشد، اما اگر بتوان آن را دقیقاً در مکانی قرار داد و به یادگار گذاشت، خود مکان واقعی است. برعکس، خاطره‌ای که فاقد محلی‌سازی است، خطر عدم تأیید صحت و در نتیجه گم شدن را دارد (Truc, 2011). مکان‌سازی به حفظ شهرها به‌عنوان مکان‌های معنادار خاطرات زیست‌شده کمک می‌کند و برخی از محققان تمایل دارند تا بر این تمرکز کنند که چگونه روابط متقابل مکان، هویت‌های مختلف و حافظه به فرآیندهای معنا‌سازی که در مکان خاطره رخ می‌دهد، کمک می‌کنند (Mowla, 2004).

۳. روش تحقیق

از آنجا که هدف این پژوهش شناسایی، نمایه کردن منابع حوزه پژوهش و جمع‌آوری نظام‌مند داده‌ها، تحلیل و تفسیر آنچه تاکنون در ایران منتشر شده و نیز یافتن شکاف‌های تحقیقاتی موجود است، تلاش شده تا برای جمع‌آوری اطلاعات و غربالگری مستندات از فهرست بیانیه پریزما استفاده شود. پریزما عبارت است از دستورالعملی به منظور شفاف و علمی سازی گزارش نویسندگان مقالات مروری. این بیانیه چک‌لیستی را با ۲۷ گزینه ارائه می‌دهد. در این روش از «شکل پریزما» برای به تصویر کشیدن مراحل مختلف بررسی متون و داده‌ها استفاده می‌شود. این شکل اطلاعات در مورد تعداد مستندات مشخص شده در پایگاه‌های جست‌وجو، تعداد مطالعاتی که وارد و یا حذف شده‌اند و همچنین اطلاعات مربوط به دلایل کنار گذاشته شدن آنها را مشخص می‌کند (Liberati et al., 2009; PRISMA_2020_checklist, 2020). مطابق با نمودار شماره ۱، فرآیند پژوهش با طرح سؤال آغاز شده و انتخاب نمونه مورد مطالعه بر مبنای جست‌وجوی اینترنتی واژه‌های مرتبط با موضوع (خاطره و خاطره مکان) در پایگاه‌های داده علمی-تخصصی مگیران، SID و گنج-ایراندک بدون محدودیت زمانی صورت گرفته و منابع به دست آمده مربوط به سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۱ بوده‌اند. در این مرحله در سایت مگیران ۲۰۶ مقاله، در سایت SID، ۱۰۱ مقاله و در سامانه گنج تعداد ۱۶ رساله دکتری در حوزه معماری و شهرسازی به دست آمد. در مرحله بعد تعدادی مقاله بر اساس عنوان، چکیده یا محتوای نامرتبط حذف شدند. در نهایت مقالات انتخابی از نشریات علمی پژوهشی برگزیده شدند که در پرتال نشریات علمی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری حائز رتبه ارزیابی (الف تا د) بوده‌اند (جدول شماره ۱). در رابطه با پایان‌نامه‌ها، پس از بررسی عنوان و چکیده و حذف عناوین نامرتبط، چهار مورد برای بررسی نهایی برگزیده شدند. در مرحله بعد جدولی به منظور استخراج و دسته‌بندی اطلاعات هر مقاله به ترتیب سال انتشار طراحی شده (جدول شماره ۲) و پس از استخراج داده‌ها، تحلیل و تفسیر یافته‌ها به روش کدگذاری و قراردادن مطالب در گروه‌های مشابه صورت گرفت. بدین صورت نگارندگان توانسته‌اند به تفسیر و توصیف جنبه‌هایی از پدیده مورد مطالعه و در نتیجه به شناخت جامعی دست یابند.

- 1 Nostalgia
- 2 Memorability
- 3 Place-memory

نمودار شماره ۱: فرآیند انجام پژوهش

جدول شماره ۱: لیست پژوهش های منتخب برای بررسی (به ترتیب: مقالات، پایان نامه های دکتری و ارشد) ←

کد	مقاله	کد	مقاله
۱	فدایی نژاد، س.، و کرم پور، ک. (۱۳۸۵). بررسی سیر تحولات بافت و تأثیر آن بر خاطره‌زدایی از بافت‌های کهن (نمونه موردی محله عودلاجان تهران). باغ نظر، ۳(۶)، ۸۲-۱۰۰.	۲	شعله، م. (۱۳۸۵). دروازه‌های قدیم در خاطره جمعی شهر معاصر، ریشه‌یابی رشته‌های خاطره‌ای. هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۲۷، ۱۷-۲۶.
۳	پورجعفر، م صادقی، ع یوسفی، ز. (۲۰۰۹). بازشناسی اثر معنا در جاودانگی مکان نمونه موردی: روستای هورامان تخت کردستان. فصلنامه مسکن و محیط روستا، ۲۸(۱۲۵)، ۲-۱۷.	۴	میرمقتدایی، م. (۱۳۸۸). معیارهای سنجش امکان شکل‌گیری، ثبت و انتقال خاطرات جمعی در شهر. هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۲۷.
۵	اهری، ز. (۱۳۹۰). شهر، جشن، خاطره تأملی در نسبت فضاها و جشن‌های شهری در دوران صفویان و قاجاریان. نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۳(۴۷)، ۵-۱۶.	۶	اسمعیلیان، س.، و رنجبر، ا. (۱۳۹۰). بررسی تطبیقی مؤلفه‌های موثر بر شکل‌گیری و انتقال خاطرات جمعی در فضاهای عمومی شهری نمونه موردی: تهران، میدان تجریش، میدان بهارستان و میدانچه تئاتر شهر. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۶(۱۱)، ۱۸۱-۱۹۴.
۷	سلطانی، ع.، زرگری مرندی، ا.، و نامداریان، احمدعلی. (۱۳۹۲). شکل‌گیری، تقویت و مانایی خاطره در فضاهای شهری نمونه موردی محور شهید چمران شیراز. مسکن و محیط روستا، ۱۴(۳۲)، ۸۷-۹۸.	۸	آزاد، ز.، و پرتویی، پ. (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی جایگاه میدانی تهران در حفظ و ارتقای خاطره جمعی شهروندان (نمونه موردی: میدان تجریش و میدان بهارستان). مطالعات شهری، ۴(۴)، ۶۹-۸۰.
۹	کومله، س.، و علمباز، س. (۱۳۹۲). نقش خاطره جمعی در باززنده‌سازی بافت‌های شهری: ارائه راهکار در خصوص ناحیه تاریخی لاهیجان. نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۱۸(شماره ۴)، ۷۰-۷۹.	۱۰	حبیبی، س.، م.، و سید برنجی، س. (۱۳۹۲). رابطه بین خاطره‌انگیزی و مشارکت اجتماعی در بازآفرینی هویت شهری: نمونه موردی: میدان شهرداری رشت. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۹(۱۷)، ۳۲۹-۳۴۲.
۱۱	مدیری، آ.، و اشرفی زنجانی، آ. (۱۳۹۳). باززنده‌سازی خاطرات جمعی در بازسازی پس از بلایای طبیعی و... با تکیه بر هویت مکان. مسکن و محیط روستا، ۱۴(۴۵)، ۴۵-۶۲.	۱۲	فلاحی، ع.، و اصلانی، ف. (۱۳۹۴). بازسازی محله بازارپس از زلزله سال ۱۳۸۲ بم با رویکرد خاطره‌ی جمعی. نشریه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، ۲۰(۴)، ۴۵-۵۸.
۱۳	توکلیان فردوسی، س.، اسماعیل پور، ن.، و نقصان محمدی، م. (۱۳۹۴). بازطراحی بازار مبتنی بر قابلیت شکل‌گیری و ثبت خاطره جمعی: نمونه موردی: بازار خان شهر یزد. باغ نظر، ۱۳(۳۹)، ۴۵-۵۶.	۱۴	آقابابایی، ا.، ژیان پور، م. (۱۳۹۵). گلزار شهدا به مثابه‌ی مکان-خاطره. مطالعات ملی، ۱۷(۱۷)، ۵۳-۶۸.
۱۵	مومنی، ف.، فرجودی کوهنجانی، ا.، حسنی، م.، و سلیمی، ک. (۱۳۹۵). طراحی فضای شهری خودمانی با تأکید بر خاطره‌انگیزی در گذر تاریخی گلچینان یزد. مدیریت شهری، ۱۵(۴۴)، ۴۸۱-۴۹۸.	۱۶	میانرودی، ن.، ماجدی، ز.، زآبادی، سعیده، ز. س.، زیاری، و یوسفعلی. (۱۳۹۶). واکاوی مفهوم خاطره جمعی و بازبانی آن در فضاهای شهری با رویکرد نشانه‌شناسی. باغ نظر، ۱۴(۵۶)، ۱۷-۳۲.
۱۷	ترکاشوند، ع.، جهانبخش، ح.، و کریمی نژاد، م. (۱۳۹۶). بازشناسی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر شکل‌گیری هویت و خاطره جمعی در فضاهای شهری پیرامون پل‌های تاریخی. معماری و شهرسازی ایران، ۱۳(۵)، ۱۴-۱۳.	۱۸	یزدی، م.، و امین زاده، ب. (۱۳۹۶). ارزیابی طرح میدان امام حسین (ع) تهران با تأکید بر یادآورهای شهری. هویت شهر، ۱۱(۴)، ۴۵-۵۶.
۱۹	عدالت، ط.، پژواک، ف. بررسی عوامل تأثیرگذار در تبدیل فضای اجتماعی به المان و نشانه شهری از منظر هویت و خاطره جمعی در شهر شیراز: نمونه موردی: ارگ کریم خانی و دروازه قرآن. مدیریت شهری، ۱۳۹۶، ۱۶(۴۹): ۷۷-۹۷.	۲۰	راداحمدی، م.، و مظفر، ف. (۱۳۹۷). جای نام: مکان ناملموس خاطره (تبیین رویکردی کل نگر به خوانش نام آثار معماری تاریخی در حفاظت معماری نظر به مقایسه تحلیلی کاراکتر نام و مکان). نشریه علمی مرمت و معماری ایران، ۸(۱۶)، ۱۹-۱۲۴.

← ادامه جدول شماره ۱: لیست پژوهش‌های منتخب برای بررسی (به ترتیب: مقالات، پایان‌نامه‌های دکتری و ارشد)

کد	مقاله	کد	مقاله
۲۱	مقدس، ن. س. و یگانه، م. (۱۳۹۷). تبیین رابطه خاطره انگیزی بزرگراه‌های سبز درون شهری با طرح‌واره‌های ذهنی مکانی-اجتماعی ناظرین (مطالعه موردی: بزرگراه‌های مدرس، چمران و حقانی در کلا نشهر تهران). هویت شهر، ۱۳(۳۷)، ۷۳-۸۶.	۲۲	عنانپناه، م.، غلامعلی‌زاده، ح.، و اسدی ملک‌جهان، ف. (۱۳۹۸). سنجش نقش خاطره جمعی در فرآیند احیای خانه‌ها و بافت قدیمی ساغرپسازان رشت. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۱۲(۲۷)، ۱۳۱-۱۴۴.
۲۳	حسینی میانرودی، ن.، ماجدی، ح.، سعیده زرآبادی، ز.، و زیاری، ی. (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی میزان خاطره‌انگیزی فضاهای شهری با استفاده از الگوهای نشانه‌شناختی، مورد مطالعاتی: میدان‌های آزادی و حسن آباد. معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۲۹(۲۴۱)، ۲۵۵-۲۶۱.	۲۴	غانی، م.، و رازقی، ع. (۱۳۹۸). تأثیرشناسی مداخلات شهری بر خاطرات جمعی جامعه بومی در بازار تاریخی مشهد. نامه معماری و شهرسازی، ۲۶(۱۲)، ۴۹-۶۶.
۲۵	لطفاتی، ز.، و انصاری، ح. (۱۳۹۸). تبیین مدلی در شناسایی و تقویت عوامل تأثیرگذار بر حس مکان و خاطره جمعی (نمونه موردی: حاشیه رودخانه درز) (علمی پژوهشی). مطالعات معماری ایران، ۸(۱۵)، ۶۵-۸۹.	۲۶	جعفری، ر.، ملک، ن. و ندیمی، ح. (۱۳۹۸). درباره نوستالژیا و معماری: تبیین وجوه معماری نوستالژیک با بهره‌گیری از نظریه زمینه‌ای. صفه، ۲۹(۳)، ۵-۱۹.
۲۷	عابد دوست، ح. (۱۳۹۹). تحلیلی نوستالژیک و آیکونیک از کارکرد المان‌های شهری رشت. دانش شهرسازی، ۴(۲)، ۱۹-۴۱.	۲۸	گلرخ، ش.، و باقری، م. (۱۳۹۹). فضای عمومی یادمانی، تجسم کدام خاطره جمعی؟ مطالعه میدان امام علی (ع) اصفهان در تجربه کسبه محلی. صفه، ۳۰(۹۱)، ۶۷-۸۲.
۲۹	حاتمی گلزاری، ا.؛ میرزا کوچک خوشنویس، ا.؛ بایزیدی، ق.؛ حبیبی، ف. (۱۳۹۹). بررسی کیفی ماندگاری معماری مجموعه‌ی بازار تبریز از منظر پدیدارشناسی. نشریه علمی اندیشه معماری، ۴(۷)، ۱۷۲-۱۸۸.	۳۰	خیرالسادات، ا.، داودی رکن‌آبادی، ا.، پیراوی ونک، م. (۱۳۹۹). ارائه نگرشی نوین بر بازخوانی مفهوم خاطره و جایگاه آن در ارزیابی کیفی عملکرد فضاهای جمعی (مورد مطالعه: دانشکده هنر و معماری یزد). فصلنامه علمی و پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۲(۲)، ۴۹۱-۵۰۶.
۳۱	سلطانی، م. (۱۳۹۹). بازتاب مفهوم خاطره جمعی در تاریخ‌نگاری معماری فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی؛ ۵(۲)، ۱-۱۵.	۳۲	ابنا، ح.، آیت‌اللهی، س.، و ایران‌منش، م. (۱۳۹۹). معماری و نوستالژیا، پیوستگی بر یادآوری مفاهیم عاطفی معطوف به گذشته در فضای معماری (مطالعه موردی: خانه سنتی شکوهی در شهر یزد). معماری اقلیم گرم و خشک، ۸(۱۲)، ۶۳-۸۲.
۳۳	دانشپور، س.، علی‌الحسابی، م.، و حسینی کومله، م. (۱۴۰۰). چارچوبی روش‌شناختی در شناسایی مسائل واجد ارزش پژوهش پیرامون «خاطره جمعی» در شهر ایرانی با اتخاذ رویکرد مسئله-محور. نامه معماری و شهرسازی، ۱۴(۳۳)، ۵۷-۷۷.	۳۴	صیاد، ع. (۱۴۰۰). بازنامه‌ی خاطره شهری به مثابه تصاویر عکاسانه سوررئالیستی در کتاب دوران کودکی در برلین حوالی ۱۹۰۰، باغ نظر، ۱۸(۱۰۰)، ۳۱-۴۰.
۳۵	پورمحمد، ش.، شجاعی، س.، ع.، کلانتری خلیل‌آباد، ح.، و تقوایی، م. (۱۴۰۰). کاربست تأثیر شناختی «شاخص خاطره» بر ارتقای حس تعلق ساکنان محلات جدید و قدیم شهر شیراز. فصلنامه مطالعات شهری، ۱۱(۴۱)، ۷۳-۸۴.	۳۶	اکبری، م.، بهبهانی، ر.، و ایرانی بهبهانی، ه. (۱۴۰۰). تفسیر معماری خانه‌های درون‌گرای ایرانی بر مبنای منظر ذهنی در روایت زندگی (با تأکید بر رستاخیز خاطره و تئوری مویوس). پژوهش‌های معماری اسلامی، ۱۰(۴۹)، ۱۴۱-۱۶۰.
۳۷	حافظی، س.، و سیمونی، پ. (۱۴۰۰). تأثیر طراحی فضا بر رفتار و ادراک کودک: بررسی تناسب میان تعامل و خاطره در کودکان با نوع طراحی پلان و طراحی با امکانات دیجیتال، آرمان شهر، ۳۶(۱۵)، ۲۸-۳۶.	۳۸	حسینی کومله، م.، علی‌الحسابی، م.، و دانشپور، س. (۱۴۰۱). چارچوبی نظری در تعیین آستانه بهینه دگرگونی، پیوستگی و پایایی مفهوم خاطره جمعی در مرکز تاریخی تهران. معماری و شهرسازی ایران.
۳۹	یزدی، م. (۱۳۹۵). تبیین عوامل مؤثر بر شکل‌گیری و تداوم خاطرات جمعی در مکان‌های شهری، رساله دکتری، استاد راهنما: بهنام زاده، دانشگاه تهران، پردیس هنرهای زیبا - دانشکده شهرسازی، ۴۶ بده.	۴۰	سامه، آ. (۱۳۹۹). تبیین تحقق‌پذیری معمارانه خاطره‌انگیزی یادمان‌های شهری به‌واسطه بازنامه‌ی‌های ذهنی-فضایی، رساله دکتری، استاد راهنما: آرمین بهرامیان و محسن فیضی، دانشگاه هنر اصفهان، دانشکده معماری و شهرسازی.
۴۱	حسینی کومله، م. (۱۴۰۰). چارچوبی نظری در تعیین آستانه بهینه دگرگونی، پیوستگی و پایایی مفهوم خاطره جمعی در مرکز تاریخی تهران، رساله دکتری، استاد راهنما: سیدعبدالهادی دانشپور و مهرا ن علی‌الحسابی، دانشگاه علم و صنعت ایران، دانشکده مهندسی معماری و شهرسازی.	۴۲	ابنا، ح. (۱۴۰۱). معماری و نوستالژی، جستجوی مفاهیم عاطفی در نسبت با یادآوری عوامل حسی و معنایی فضای معماری. رساله دکتری، استاد راهنما: محمدحسین آیت‌اللهی، استاد مشاور: محمد ایران‌منش، دانشگاه یزد، دانشکده هنر و معماری.

جدول شماره ۲: نمونه‌ای از اطلاعات دسته‌بندی شده مقالات منتخب بررسی شده در پژوهش

کلیدواژه‌گان	نمونه	نتایج و یافته‌ها	اهداف و سوالات	نوع	نویسندگان	نشریه	سال	عنوان مقاله
خاطره جمعی فضاهای شهری اصفهان تهران صفویان قاجاریان	تهران و اصفهان	باکم رنگ شدن نقش جشن‌ها در حیات جمعی شهری و ازدست‌رفتن تدریجی فضای مناسب و تعریف شده برای مشارکت مردم در آنها، یکی از محمل‌های اصلی ایجاد خاطر جمعی از حیات شهری حذف می‌شود و شهر در ذهن ساکنانش رنگ می‌بازد.	هدف: بررسی تحول شکل و کارکردهای فضاهای شهری از دوران صفویان به قاجار براساس اسناد تصویری موجود از فضاهای شهری، خیابان‌ها و میدان‌ها و اتکا به نوشته‌های موجود از دوران صفوی و قاجار	مقاله مستقل	زهرا اهری	هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی	۱۳۹۰	شهر، جشن، خاطره تأملی در نسبت فضاهای و جشن‌های شهری در دوران صفویان و قاجاریان

۴. یافته ها

در این بخش ساختار و محتوای مقالات مورد بررسی قرار گرفته اند.

۴.۱. بررسی ساختار مقالات

منابع از دیدگاه زمان و فراوانی، نمونه های موردی، پراستنادترین منابع بررسی شده اند.

۴.۱.۱. مطالعه نشریات در واحد زمان و فراوانی مقاله

در این پژوهش ۳۸ مقاله انتخاب و بررسی شده اند. از این تعداد، سه مقاله برگرفته از طرح تحقیقاتی، شش مقاله مستخرج از پایان نامه کارشناسی ارشد، هشت مقاله برگرفته از رساله دکتری، یک مقاله مستخرج از دروس دکتری شهرسازی اسلامی در دانشگاه هنر اسلامی تبریز و مابقی مقاله های مستقل بوده اند (جدول شماره ۳). بررسی ها نشان می دهد سه نشریه معماری و شهرسازی آرمان شهر، معماری شهرسازی هنرهای زیبا و باغ نظر به ترتیب بالاترین سهم را در چاپ مقالات مرتبط با خاطره داشته اند.

۴.۱.۲. نمونه موردی مورد مطالعه در مقالات و پایان نامه های داخل کشور

بررسی ها نشان می دهد که از تعداد ۴۲ منبع مورد بررسی ۳۷ مورد دارای نمونه موردی و تنها پنج مورد فاقد آن بوده اند؛ این نکته حاکی از تمایل پژوهشگران یا سیاست نشریات برای چاپ نتایج پژوهش های

کاربردی است. بیشترین تعداد پژوهش ها در مقیاس فضای (عمومی) شهری (شش مورد) و پس از آن، میدان (پنج مورد) و سپس خانه و بافت تاریخی (چهار مورد) است؛ مابقی فضاها به ترتیب شامل محله و دروازه (هرکدام سه مورد)، دانشکده، یادمان و بازار (هرکدام دو مورد) و حاشیه رودخانه، گلزار شهدا و بنای تاریخی (هرکدام یک مورد) است (نمودار شماره ۲). مابقی پژوهش ها، یک مورد به روستا و دو مورد به طور خاص شهر را بررسی کرده اند. در مقیاس شهر، موضوع خاطره در یک مطالعه تطبیقی، دو دوره تاریخی را در دو شهر تهران و شیراز مورد تحلیل و بررسی قرار داده و در مقالاتی دیگر شهرهای اصفهان، یزد، بجنورد، رشت و ... و همچنین روستای هورامان در استان کردستان بررسی شده اند.

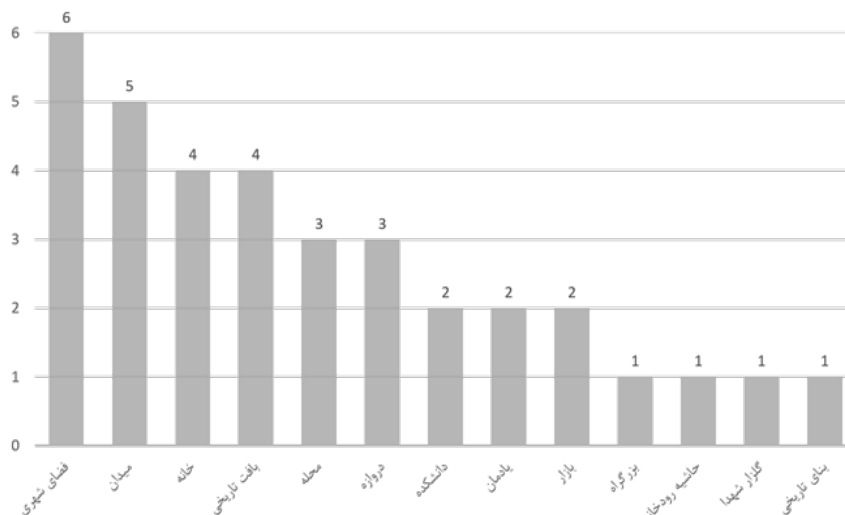
گستره جغرافیایی نمونه ها نیز حاکی از آن است که بیشترین فراوانی مطالعات پژوهشی نمونه محور در شهر تهران با تفاوت قابل توجهی نسبت به سایر شهرها دیده می شود و سپس برخی شهرهای بزرگ مانند رشت، یزد و شیراز، بیشترین فراوانی را دارند.

۴.۲. مطالعه محتوای پژوهش

بر اساس دسته بندی اطلاعات هر پژوهش و کدگذاری آنها که بیشتر بر مبنای عنوان، کلیدواژگان، سوال و هدف پژوهش و نتایج به دست آمده اند، جهت گیری پژوهش های مرتبط، موضوعات و اهداف کار شده مرتبط با موضوع خاطره مشخص شده و محتواهای آنها در نمودار ۳ طبقه بندی شده اند.

جدول شماره ۳: تعداد مقالات انتخابی در هر یک از نشریات مورد تأیید وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و ارزیابی شده در پرتال نشریات علمی

عنوان نشریه	صاحب امتیاز	رتبه ارزیابی نشریه (سال ۱۴۰۰)	تعداد
۱ هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی	پردیس هنرهای زیبا دانشگاه تهران	ب	۵
۲ معماری و شهرسازی آرمان شهر	شرکت مهندسین مشاور آرمان شهر	ب	۵
۳ باغ نظر	مرکز پژوهشی هنر، معماری و شهرسازی نظر	الف	۴
۴ مسکن و محیط روستا	پژوهشکده سوانح طبیعی	ج	۳
۵ هویت شهر	دانشگاه آزاد اسلامی	ب	۲
۶ مطالعات شهری	دانشگاه کردستان	ب	۲
۷ معماری و شهرسازی ایران	انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران	ب	۲
۸ نامه معماری و شهرسازی	دانشگاه هنر	ب	۲
۹ صفا	دانشگاه شهید بهشتی	ب	۲
۱۰ مدیریت شهری	پژوهشکده مطالعات شهری و روستایی	د	۲
۱۱ پژوهش های معماری اسلامی	دانشگاه علم و صنعت با امتیاز قطب علمی معماری اسلامی	ب	۱
۱۲ مرمت و معماری ایران	دانشگاه هنر اصفهان	ب	۱
۱۳ اندیشه معماری	دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)	ب	۱
۱۴ مطالعات معماری ایران	دانشگاه کاشان	ب	۱
۱۵ معماری اقلیم گرم و خشک	دانشگاه یزد	ب	۱
۱۶ مطالعات ملی	مؤسسه مطالعات ملی	ب	۱
۱۷ دانش شهرسازی	دانشگاه گیلان	ب	۱
۱۸ فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی	دانشگاه هنر اسلامی تبریز	ب	۱
۲۰ نگرش های نو در جغرافیای انسانی	دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تابعه گرمسار	ب	۱
جمع			۳۸

نمودار شماره ۲: نمودار فراوانی گونه‌های نمونه موردی در پژوهش‌های منتخب

نمودار شماره ۳: موضوعات و اهداف کارشده مرتبط با موضوع خاطره

شده‌است. در سایر مطالعات، تعدادی مؤلفه انتخاب و در بستر مورد نظر بر مبنای سایر متغیرها، بررسی شده است.

۴.۲.۲. روش‌های تحقیق مرتبط با موضوع خاطره

روش تحقیق و ابزارهای مورد استفاده در روند پژوهش‌های بررسی شده در نمودار شماره ۴ ارائه شده است. با توجه به این مهم که اکثریت پژوهش‌های خاطره، مربوط به خاطره جمعی بوده و بسیاری از آنها در بافت‌های تاریخی انجام شده و یا موضوع تاریخ را در بطن خود داشته‌اند، روش تحقیق تفسیری تاریخی روشی مرسوم در بررسی‌های از این دست است. روش تحقیق مرسوم دیگر در این دست از مطالعات، پیمایشی و اکتشافی است؛ خاطره مکان از این لحاظ که با فرد و مکان همراه است، نیازمند کاوش عمیق بوده و این هدف با بهره‌گیری از ابزارهایی از قبیل مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه میسر خواهد شد. دو رویکرد متفاوت که در پژوهش‌ها دیده شدند، پدیدارشناسانه (۲۹، ۱۸)، ۳۸ و ۴۲) و نظریه داده بنیاد (۱۲، ۲۶، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۴۰) بودند که با استفاده از همان ابزارهای اشاره شده به تحلیل موضوع پرداخته‌اند. در

۴.۲.۱. تعیین محوریت موضوعی محتوای پژوهش‌ها

جدول شماره ۴ طبقه‌بندی محتوایی پژوهش‌های منتخب دو محتوای کلی را در آنها نشان می‌دهد؛ در دسته‌ای صرفاً به خود موضوع خاطره و به طور خاص، شکل‌گیری یا ثبت و یا تداوم آن پرداخته‌اند. این واژگان در برخی پژوهش‌ها به صورت‌های مختلفی استفاده شده است؛ به عنوان مثال در مقاله شماره (۱) از واژه امتداد تاریخی، مقاله شماره (۲) رشته‌های خاطره‌ای و در مقاله شماره (۲۵) از تازه شدن یاد استفاده شده است که اشاره به تداوم خاطره جمعی دارد. بیشترین تعداد مقالات تداوم خاطره جمعی، بعد از آن شکل‌گیری و کمترین تعداد به ثبت خاطره پرداخته‌اند. در پایان نامه‌های بررسی شده این مفاهیم در قالب واژگان دگرگونی، پیوستگی و پایایی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. دسته ای دیگر از مقالات نسبت خاطره با سایر موضوعات دیده شده است؛ در برخی از آنها خاطره، متغیر وابسته بوده و در تعدادی دیگر متغیر مستقل.

مؤلفه‌های مؤثر بر ثبت و شکل‌گیری و یادآوری خاطره در برخی مطالعات ارائه شده و در قالب جدول شماره ۵ جمع‌آوری و دسته‌بندی

جدول شماره ۴: طبقه بندی محتوایی پژوهش های منتخب مرتبط با خاطره (شماره منبع) بر مبنای دسته بندی جدول شماره ۱)

مفاهیم مرتبط		زیرمقاله	مقاله	
معیارهای سنجش (۴)، حضورپذیری (۱۲)، (۱۴)، (۱۵)، ایجاد (۵)، عوامل مؤثر (۶)، (۸)، (۱۳)، (۱۶)، (۱۷)، (۲۳)، (۳۰)، (۳۹)		ثابت و شکل گیری	خاطره جمعی	خاطره
حضورپذیری (۱۲)		امتداد و ضخامت تاریخی (۱)، رشته های خاطره ای (۲)، معیارهای سنجش (۴)، عوامل مؤثر (۶)، (۸)، (۱۸) یادآوری خاطره (۲۶) (نوستالژی)، (۳۹)، مانایی خاطره (۷)، تازه شدن یاد (۲۵)، ماندگاری (۲۹)، تقویت یادآوری (۳۲)،		
خاطره ای فعالیت در ذهن کودک (۳۷)		ثابت و شکل گیری	خاطره	نسبت خاطره با سایر موضوعات
بازنمایی خاطرات کودکی (۳۴)		تداوم و انتقال	فردی	
هویت مکان کاراکتر نام و مکان مداخلات شهری حس مکان ویژگی های کالبدی	المان و ایجاد هویت و خاطره پذیری (۱۹)، رابطه کاراکتر نام و مکان با خاطره (۲۰)، مداخلات شهری و خاطره جمعی (۲۴)، حس مکان و خاطره انگیزی (۲۵)، المان شهری و حس نوستالژی (۲۷)، تاثیر نوع پلان بر خاطره کودکی (۳۷)، مفاهیم دگرگونی، پیوستگی و پایایی و تاثیر بر خاطره جمعی (۳۸)، بازنمایی ذهنی و تحقق خاطره انگیزی (۴۰)	خاطره، متغیر وابسته		
باززنده سازی و احیای بافت هویت مکان بازسازی فضای شهری خودمانی کیفیت فضایی حس تعلق مشارکت اجتماعی	ویژگی های کالبدی و خاطره زدایی (۱)، خاطره و فرهنگ بر ارتباط شهر و شهروندان و کیفیت زندگی آنها (۷)، خاطره جمعی و باززنده سازی بافت (۹)، خاطره و مشارکت اجتماعی بر بازآفرینی هویت شهری (۱۰)، خاطره جمعی در بازسازی پس از بلایای طبیعی (۱۱)، خاطره جمعی و بازسازی محله (۱۲)، خاطره انگیزی فضای شهری خودمانی (۱۵)، خاطره و احیای خانه (۲۲)، بعد سیاسی مفهوم خاطره (۲۸)، نسبت خاطره جمعی با حوزه های مطالعات معماری (۳۱)، مسایل واجد ارزش تحقیق در مورد خاطره جمعی (۳۳)، خاطره و حس مکان (۳۵)، خاطره و خوانش فضای معماری (۳۶)،	خاطره، متغیر مستقل		
کودک (۳۴) (۳۷)		کاربر ویژه		

جدول شماره ۵: مولفه های مؤثر بر شکل گیری و یادآوری خاطره در شهر، فضاهای شهری و تک بناها (شماره منبع) ها بر مبنای دسته بندی جدول شماره ۱) ←

نمونه	مؤلفه های مؤثر بر ثبت و شکل گیری و انتقال خاطره مکان در شهر			
	امکان ثبت و انتقال خاطره و تاریخ شهر	امکان شکل گیری رویدادها و تعاملات اجتماعی		
شهر تهران	ثبت و تداوم سکونت در شهر (مهاجرت و جابجایی جمعیت در حوزه های درون شهری و برون شهری تعلق به مکان جایگاه شهر در ادبیات و سینما بناهای تاریخی و محلات شهر یادمان های شهری، نام ها و اسامی	امینت اجتماعی و محیطی تنوع قومی طبقات اجتماعی مهم ترین وقایع تاریخی شهر برگزاری مراسم و آیین های ملی، مذهبی و باستانی انواع فضاهای عمومی و باتوق ها در مقیاس شهر و محله ها		
نمونه	مؤلفه های مؤثر بر شکل گیری و ثبت خاطره مکان در تک بنا و فضاهای شهری (در هر پژوهش مورد مطالعه)			
	احساسی- ادراکی و معنایی	زمانی	آسایشی- تفریحی	فعالیتی- عملکردی
فضای آموزشی (دانشکده) (۳۰)	تأکید بر عناصر خاطره ساز عوامل ذهن آشنا تجلی عناصر زنده توجه به انعطاف پذیری	گذشت زمان سیر تطور تاریخی سابقه و زمان سکونت در مکان	(امنیت و آسایش) حذف نگاه های ناخواسته وجود فضای دنج و خودساخته دسترسی های غیرمستقیم به حریم فضا تأکید بر مرز بندی و عرصه بندی قابلیت تنظیم میزان محصوریت فضا	توجه به فعالیت و عملکرد هر مکان و قابلیت آن برای پوشش عملکردی جدید کاربرد نمادها و نشانه های معماری سرزمینی و متناسب با عملکرد
	حس تعلق هویت مشترک حس مالکیت			
	احساسی	مکانی		اجتماعی
بازار (۱۳)	حس هویت (دل بستگی) حس شهرگرایی (امنیت) حس تحرک پذیری (سرزندگی)	بستر کالبدی دعوت کنندگی - لبه، نشانه، گره و مسیر تصویرات (تصویر موجود در اذهان)		مراسم و آیین های ملی و مذهبی تماشا و نظاره (برای شهروندان، نه کسبه)

← ادامه جدول شماره: مولفه های مؤثر بر شکل گیری و یادآوری خاطره در شهر، فضاهای شهری و تک بناها (شماره منبع) ها بر مبنای دسته بندی جدول شماره (۱)

نمونه	مولفه های مؤثر بر ثبت و شکل گیری و انتقال خاطره مکان در شهر					
	معنا	کالبد	فعالیت			
فضای شهری (پیرامون پل تاریخی) (۱۷)	جاذبه ها، خوانایی، نمادها و نشانه ها ارزش ها، آداب و رسوم و اعتقادات مناسبات فرهنگی	بستر طبیعی توجه به رودخانه، افزایش فضای سبز بستر انسان ساخت میلان شهری، فرم های ساختمانی، نفوذ پذیری، صدا و بو	اجباری (ضروری حیاتی) اجتماعی دیدار با همسایگان و آشنایان برگزاری مراسم و جشن ها انتخابی (تفریحی) (تماشای مردم)			
میدان (۶)	هویت و حس تعلق هم خوانی تصویر ذهنی افراد با وضع موجود مکان تداوم تاریخی ادراکات فضا در بستر زمان تداعی معانی تاریخچه تاریخی خاص آن مکان و نام مکان	بستر طبیعی توپوگرافی محدوده - نشانه های طبیعی - عناصر سبز - عناصر طبیعی مؤثر در شکل بافت - دیده های ویژه - شرایط اقلیمی بستر انسان ساخت منظر شهری - بافت - عناصر نشانه ای - نقاط مکث بستر انسان ساخت و تأکید - روانی حرکت پیاده	فعالیت فرهنگی فعالیت سیاسی فعالیت مذهبی فعالیت اجتماعی فعالیت روزمره زندگی فعالیت تفریحی			
	الگوهای نشانه شناختی					
میدان (۱۶)	زمان دوره های توسعه - فرآیند شکل گیری - سیر تطور تاریخی معنای فضا دل بستگی مکانی - حس تعلق - هویت میزان غنای حسی - میزان احساس مسئولیت در برابر فضا	ویژگی های فردی ارزش ها و نگرش ها - نوع و قدمت حضور - تصورات ذهنی کیفیت دید و منظر میزان انسجام و پیوستگی لبه ها - چشم اندازها و کیفیت کریدورها تعامل ذهنی با محیط میزان و وضوح نشانه ها و علائم - خوانایی - میزان محصوریت فضا - میزان القا حس مقیاس انسانی، مرکزیت و مکث	رمزگان اجتماعی تعاملات اجتماعی تعاون و مشارکت رویدادهای خاطره ساز گروه های حاضر در بافت (تنوع جنسیتی، ترکیب گروه های سنی)			
	مولفه های مؤثر بر یادآوری خاطره مکان در تک بنا و فضاهای شهری (نوستالژیا) (در هر پژوهش مورد مطالعه)					
میدان (۱۸)	معنا بازگویی خاطرات در قالب معنایی اسامی مکان ها آثار ادبی و هنری الواح تاریخی، کتیبه ها، دیوار نوشته ها و ...	فرم بازگویی خاطرات در قالب فرمی آثار معماری و شهری المان خاطره انگیز و اشارات آشنا نشانه هایی از عناصر خاطره ای تخریب شده و خواناسازی آنها	فعالیت بازگویی خاطرات در قالب فعالیت مراسم، مناسبت ها، آیین ها با ریشه های ملی، باستانی و مذهبی			
	روح بی زمان و پایایی	عناصر گذشته	احساس آشنایی	در محضر طبیعت	خیال انگیزی	خلوت یا هم بودن
فضای آموزشی (دانشکده) (۲۶)	دوام کالبدی احساس پناه ریشه داشتن ارتباط با کهن بی زمانی	مصلح اجزای معمارانه گذشته	سادگی اجزای آشنا تداوم مطلوب احساس مصلح معانی تداعی شده محیط تشابه در اپیزودهای رفتاری	نور در فضا ارتباط بی واسطه با طبیعت آب و خاک و آسمان رایحه فضا و طبیعت نظرگاه و فضای باز	اشراف گسترده دید رنگ ابهام	آزادی انتخاب جمع پذیری تعاملات عاطفی خلوت داشتن سرزندگی نشاط و تنوع

در میان مقالات تنها یک پژوهش از روشی متفاوت پیروی کرده است: خوانش میان متنی خاطرات با بهره گیری از دانش روایت شناسی؛ در این پژوهش تفسیر فضای ذهنی معماری با خوانش روایت زندگی در خانه های درون گرای ایرانی صورت گرفته است. راهبرد کیفی پژوهش مبتنی بر پارادایم تفسیرگرایی و فراخوانی ذهن و عین، به کشف شیوه های اندیشه در عرصه معرفت بشری می پردازد (۳۶).

هر دو این رویکردها برای تحلیل و دسته بندی داده ها از کدگذاری (باز، محوری و گزینشی) استفاده شده است. در ابزارهای تحلیلی که در چند مقاله تکرار شده اند، تحلیل عاملی تأییدی با استفاده از نرم افزار لیزلر به چشم می خورد. طی این روش، محقق به آزمون فرضیه های مربوط به یک ساختار عاملی خاص اقدام می کند و به دنبال تهیه مدلی است که فرض می شود داده های تجربی را بر پایه چند پارامتر نسبتاً آندک، توصیف، تبیین یا توجیه می کند (Hasani Mianroodi et al., 2019).

شماره منبع	ابزار	روش تحقیق و رویکرد
(۵) (۲) (۱)	اسناد تصویری، نقشه‌های تاریخی و مرور متون	تفسیری-تاریخی
(۱۸)	مرور متون و منابع و اسناد تصویری و مصاحبه	
(۳۴) (۳۱) (۲۰) (۱۹) (۱۱) (۳)	مرور متون و منابع و اسناد تصویری	توصیفی-تحلیلی
(۲۷) (۶)	مرور متون و منابع، برداشت میدانی، تحلیل وضع موجود و مصاحبه	
(۴۱) (۳۵) (۳۲) (۳۵) (۲۱) (۱۷) (۱۵) (۱۳) (۷)	مشاهده و پرسشنامه	
(۲۴) (۱۴)	مصاحبه	
(۳۹) (۲۲)	پرسشنامه و تصویربرداری	مورد پژوهی
(۳۷)	شبیه‌سازی موقعیت، مصاحبه و پرسشنامه	
(۴۰) (۳۰) (۲۸) (۲۶) (۱۲)	مصاحبه، مشاهده و نوشتار	با اتکا به نظریه داده بنیاد ^{۱۱}
(۲۹)	مردم‌نگاری	رویکرد پدیدارشناسانه
(۴۲) (۳۸)	مصاحبه	بررسی تطبیقی
(۸)	مشاهده و مصاحبه	فراترکیب
(۳۳)	مرور متون و منابع	روایت‌شناسی
(۲۶)	مرور متون و منابع و مصاحبه	مطالعه اکتشافی
(۴)	نقد و تحلیل مطالعات موجود	
(۲۳) (۱۶) (۱۰)	پرسشنامه، مقایسه تحلیلی	

نمودار شماره ۴: روش تحقیق و ابزارهای مورد استفاده در روند پژوهش‌های بررسی شده

۵. تفسیر یافته‌ها

پژوهش حاضر در گستره مطالعات حوزه خاطره مکان، به سیر انتشار و تحول پژوهش‌های علمی در حوزه خاطره مکان در ایران به لحاظ ساختار و محتوا پرداخته است. موضوع مورد توجه در مطالعات، جمعی یا فردی بودن خاطره است. در اکثریت پژوهش‌ها، خاطره جمعی مدنظر بوده‌اند، خاطره‌ای که مشترک بین مردم یک منطقه یا شهر بوده و از بعد فردی خارج شده است. در برخی از مقالات، برای مثال در مقاله کد شماره ۱ که با هدف یافتن راهکاری مناسب در جهت حفظ و تداوم خاطره‌های شهری در محله و افزودن بر ضخامت تاریخی انجام شده و همچنین مقاله کد شماره ۶ که در پی پاسخ به سؤال انباشت خاطره و فرهنگ چگونه بر ارتباط شهر و شهروندان و کیفیت زندگی آنها اثر می‌گذارد؟ است، گرچه به طور خاص به خاطره جمعی اشاره نشده، مراد پژوهشگر "خاطره جمعی" بوده است. به نظر می‌رسد که خاطره فردی تنها در دو مقاله مورد بررسی قرار گرفته و البته بدون اشاره مستقیم و صرفاً با پرداختن به کاربر کودک. به نظر می‌رسد این بخش از مطالعات نوآوری و دقت بیشتری را می‌طلبد. در رابطه با خاطره مکان، شکل‌گیری و ثبت خاطره و انتقال، تداوم و یادآوری آن دو مقوله متفاوت هستند که بر اساس نمونه موردی پژوهش که شهری یا روستا باشد یا یک تک بنا و یا فضای شهری هریک شامل مؤلفه‌هایی هستند. به طور کل این مؤلفه‌ها را می‌توان در سه دسته کلی، مکانی، اجتماعی و احساسی دسته‌بندی کرد (جدول شماره ۵). مؤلفه‌های مکانی در ارتباط با کالبد و کاربرد مکان و ویژگی‌های مرتبط، مؤلفه‌های اجتماعی در رابطه با فعالیت‌ها و رویدادهایی است که موجب ارتباط و تعامل بیشتر افراد با یکدیگر و با محیط را فراهم می‌کند و مؤلفه‌های احساسی موضوعات مرتبط با معنا و همچنین احساسی که افراد با آن در آن محیط خاص درگیر می‌شوند، مانند: هویت، حس تعلق و ... را شامل می‌شوند که مرتبط با دوره زمانی است که افراد در آن محیط خاص ساکن بوده و یا با آن ارتباط عمیق داشته‌اند. همچنین هریک از

کاربری‌ها بر مبنای ویژگی‌های خاص خود دارای اشتراکات و افتراقاتی در زیرمؤلفه‌ها با یکدیگر هستند به عنوان مثال در مؤلفه مکانی، موضوع بستر طبیعی ممکن است در یک کاربری مانند فضای شهری اطراف پل تاریخی بیشتر از سایر کاربری‌ها حائز اهمیت باشد. کاربری‌ها با یکدیگر نیاز واجد تفاوت‌هایی هستند. در کاربری بازار و در دو پژوهش متفاوت در دو بستر مختلف زیرمؤلفه‌ها گرچه در کلیات تشابهاتی دارند اما در جزئیات متفاوتند.

در این میان پرداختن برخی مقاله‌ها به موضوعات جدید و متفاوت‌تر، شایسته توجه است. برای مثال مقاله کد شماره ۱۵، خاطره‌انگیزی و خودمانی بودن فضا در یک گذر تاریخی را مورد بررسی قرار داده و اینگونه بیان می‌کند فضای خودمانی فضایی است که فرد ساکن محله در آن احساس تعلق می‌کند، فضا را از آن خود دانسته و خود را نیز جزئی از فضا می‌داند. چنانچه انسان در فضا احساس راحتی و تعلق داشته باشد، حضور وی در فضا پررنگ‌تر شده و زمینه خاطره‌سازی برای وی فراهم می‌شود (Momeni et al., 2016).

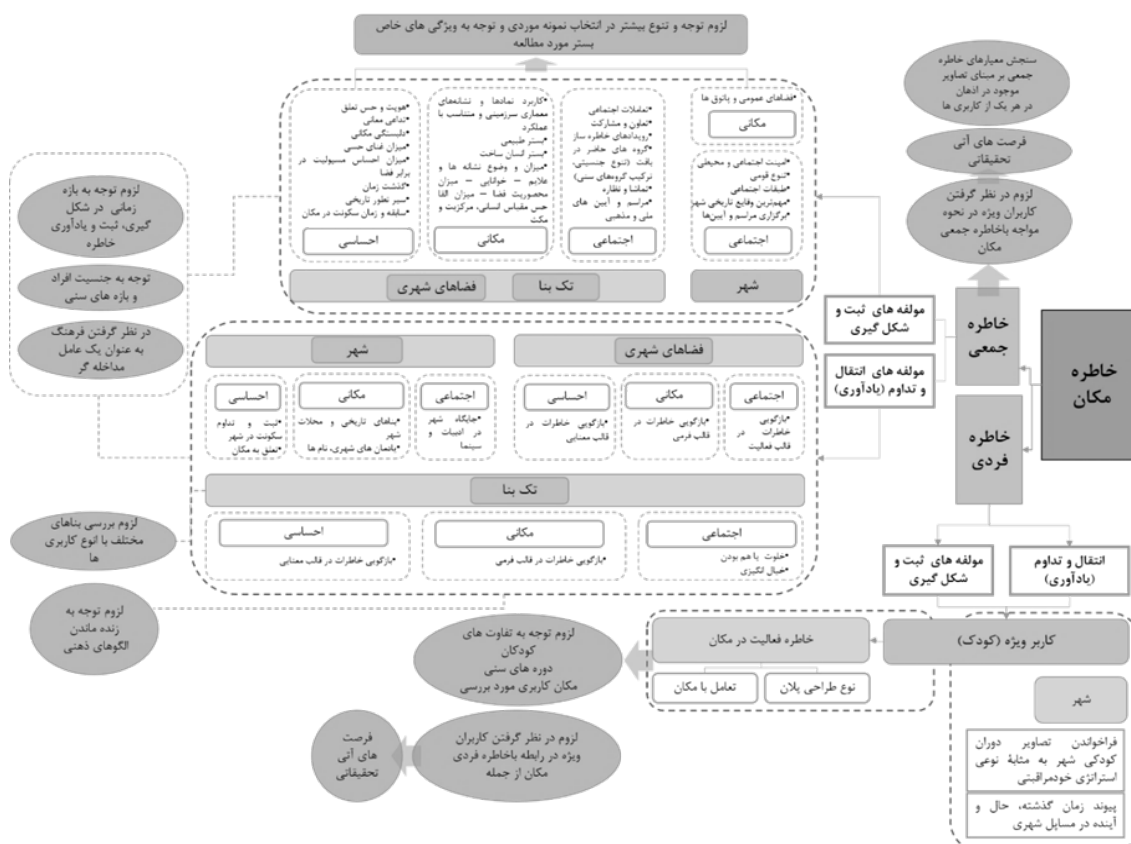
به زعم هالبواکس و بویر، اجتماع پذیر بودن یک فضا از عوامل تأثیرگذار بر خاطره جمعی است. از نتایج اجتماع‌پذیری و جمع شدن مردم، ارتباط چهره به چهره است (Halbwachs, 1980). پیش‌زمینه این مسئله، قابلیت آن فضا برای حضور افراد در کنار یکدیگر است که به نظر می‌رسد که این مهم بایستی یکی از موارد مهم قابل بررسی در پژوهش‌های مرتبط با خاطره باشد. یعنی در واقع شرط اولیه برای خاطره‌انگیز شدن یک فضا حضورپذیری آن است. این مقوله تنها در یکی از مقالات (کد ۱۲) اشاره شده است.

موضوع خاطره در رابطه با خانه در تعداد معدودی از مقالات دیده می‌شود که مرتبط با کودکی افراد نیز نبوده است.

در رابطه با کاربران ویژه تنها دو مقاله (کد شماره ۳۴ و ۳۷) موضوع خاطره کودک را مطرح کرده‌اند. مقاله کد شماره ۳۷، به بررسی تناسب میان تعامل و خاطره در کودکان با نوع طراحی پلان و طراحی با امکانات

فرهنگی و ذهنی کودکان تحت تأثیر نامطلوب قرار می‌گیرد؛ زیرا این مکان‌ها تنها مکان‌هایی هستند که کودکان در آنها قرار دارند، می‌توانند به غیر از خانه و مدرسه خود بازی و معاشرت کنند (Gehl, 2011). بر همین اساس اهمیت وجود محیط‌هایی که به گونه‌ای سازنده، کودکان را مخاطب قرار داده و آنان را در محیط درگیر کند، می‌تواند به عنوان ضرورتی برای معماران و شهرسازان در راستای هرچه سرزنده‌تر ساختن بخش‌های مختلف محیط مسکونی که بخش قابل توجهی از خاطرات کودکی افراد در این محیط شکل می‌گیرد، بیان شود. مقاله کد شماره ۲۲ با یک پژوهش میدانی توانسته است تاحدودی چگونگی بهره‌گیری از خاطرات جمعی شهروندان را در راستای احیای بافت‌های قدیمی با ارزش در محله قدیمی ساغریسازان رشت نشان دهد. برخی از این راهکارها و تمهیدات، استفاده از خاطره جمعی در احیای بافت با ارزش با به‌کارگیری مشارکت شهروندان و دریافت نقشه‌های شناختی آنها نسبت به مکان، حفاظت از آیین‌ها و برگزاری نمایش‌های آیینی خاطره‌انگیز همچون تعزیه در مکان‌های مذهبی و ... هستند. این پژوهش بر بافت مسکونی خارج متمرکز است. مقاله کد شماره ۲۵، تلاشی در جهت گره‌گشایی از معضل بیگانگی روانی برخی مکان‌های معاصر، از طریق تازه شدن یاد است؛ نوعی از یاد که بار عاطفی مثبت آن برای انسان بالاست. مهم‌ترین مقوله‌ای که موجب تقویت یادآوری مکان می‌گردد، زنده ماندن الگوهای ذهنی در آن است. نمودار شماره ۵ به منظور پاسخ به پرسش‌های پژوهش و به عنوان چشم‌اندازی از پژوهش‌های موجود پیرامون مقوله خاطره مکان و ارائه شکاف‌های تحقیقاتی حوزه پژوهش ارائه شده است.

دیجیتال پرداخته و به این نتیجه رسیده است که میان طراحی پلان تقسیم شده با هر دو متغیر رفتارهای اجتماعی کودک و خاطره فضا در ذهن کودک همبستگی مثبت وجود دارد. میان محیط با امکانات دیجیتال با رفتارهای اجتماعی کودک و خاطره فضا در ذهن وی نیز چنین همبستگی مثبتی دیده می‌شود (Hafezi & Simoni, 2021). در پژوهش دیگر پژوهشگر به خوانشی متفاوت از کتاب دوران کودکی در برلین حوالی ۱۹۰۰ می‌پردازد. این کتاب روایت تجربیات و خاطرات دوران کودکی والتر بنیامین از زندگی در برلین مدرن در سال‌های انتهایی قرن نوزدهم و سال‌های ابتدایی قرن بیستم است. بنیامین، به منظور یافتن راهکاری مناسب برای بازنمایی خاطرات دوران کودکی‌اش از تجربه کلانشهری، از ظرفیت‌های تکنولوژی‌های بازتولیدی مدرن، همچون سینما و عکاسی، بهره می‌گیرد و در نهایت این نتیجه را مطرح می‌کند که تصاویر عکاسانه-متنی بنیامین از تجربه و خاطره کلانشهری نه تنها در رابطه با گذشته بلکه در پیوند با زمان حال و آینده معنا پیدا می‌کنند. تصاویر بی‌صدا و سوررئالیستی او از خاطرات دوران گذشته برلین، در مواجهه با تبلیغات پرشکوهِ و نویدهای فریبنده حزب نازی، پژواک و معنای خود را پدید می‌آورند. موضوع دیگر، رابطه سن افراد و موضوع خاطره است؛ با توجه به این که احساسات مثبت و منفی نسبت به یک محیط از سنین بسیار پایین شروع می‌شود، تغییرات فیزیکی که در محیط‌های مسکونی مشاهده می‌کنیم نه تنها بر رفتار فضایی کودکان بلکه بر رشد روانی آنها نیز تأثیر می‌گذارد. به عنوان مثال، گل بیان می‌کند که وقتی فضاهای عمومی، نیازها، انتظارات و خواسته‌های کودکان را نادیده می‌گیرند و در نتیجه صرفاً توسط بزرگسالان برای بزرگسالان طراحی می‌شوند، رشد اجتماعی،

نمودار شماره ۵: دیگرام مفهومی مفاهیم و مقولات مرتبط با خاطره مکان در پژوهش‌های منتخب

۶. نتیجه‌گیری

حجم زیاد و روزافزون مطالعات در زمینه‌های مختلف نیاز به تلخیص و تفسیر آنها و نیز تشخیص حوزه‌های پژوهشی پرتکرار و نیز یافتن شکاف‌های پژوهشی به منظور یافتن موضوعات جدید برای پژوهش‌های آینده از دلایلی هستند که ضرورت واکاوی در پژوهش‌های انجام شده پیشین را مشخص می‌کند. پژوهش پیش رو با مروری نظام‌مند به این مهم در پژوهش‌های فارسی زبان به موضوع خاطره مکان پرداخته است.

تعداد و حجم نسبتاً اندک پژوهش‌های موجود در این زمینه، حاکی از جوان و کم‌عمق بودن موضوع و تمرکز کم پژوهشگران بر آن بوده است. موضوع خاطره جزو مواردی است که هنوز به حد اشباع در هیچ یک از زمینه‌های مورد بحث نرسیده و می‌تواند از فرصت‌های آتی علاقمندان برای پژوهش برشمرده شود.

در ادامه به اهم موضوعات مورد بحث پیرامون مطالعات خاطره مکان در حوزه معماری و شهرسازی که می‌توانند پیشنهادهاتی برای پژوهش‌های آینده باشند، اشاره می‌گردد:

- مهمترین عاملی که موجبات تقویت یادآوری در مکان می‌گردد، زنده ماندن الگوهای ذهنی است که در پژوهش‌ها بسیار کم بدان پرداخته شده است.

- موضوعات ترکیب شده با موضوع خاطره در برخی مقوله‌ها چون احیا و بازسازی در بافت‌های کهن و تاریخی، هویت، تعلق و دلبستگی به مکان و مانند آنها دارای تکرار است. اهمیت یافتن موضوعات مرتبط با هویت و راهکاری که برخی پژوهشگران در رجوع به گذشته ارائه می‌دهند و روند رو به رشد مطالعات خاطره نشان از اهمیت یافتن این موضوع دارد. بنابراین جایگاه خاطره مکان در مباحث معماری و شهرسازی، در فضاهای بیرونی و درونی، در طرح‌های توسعه شهری و در موضوعات احیا و بازسازی بافت‌های کهن و همچنین ساخت بافت‌های جدید نیز موضوعاتی هستند که می‌توانند مورد توجه قرار گیرند.

- در مطالعات این حوزه، توجه به کاربران ویژه (کودکان و سالمندان)، سن، جنسیت، موقعیت‌ها، ویژگی‌های افراد و توجه به مکان‌های ویژه از جمله مکان‌های به یادماندنی کودکی کم بوده و می‌تواند موضوع جالب توجهی هم در زمینه ثبت و شکل‌گیری خاطره و هم تداوم و یادآوری آن در پژوهش‌های آتی علاقمندان باشد.

- امکانات در دسترس حال حاضر و امکان ثبت و ضبط وقایع و ویژگی‌های خاص مکان‌ها، پتانسیل مناسبی را برای بررسی این موضوع در رابطه با یادآوری خاطرات مکان‌ها در اختیار پژوهشگران قرار خواهد داد.

- مقالات علمی پژوهشی کاربردی که به بررسی نمونه موردی پرداخته‌اند، تعداد قابل توجه‌تری را به خود نسبت داده‌اند؛ که در این میان فضاهای عمومی شهری و به طور خاص میدان‌های شهری بیشترین تعداد را به خود اختصاص داده‌اند. در میان شهرهای مورد بررسی، تهران، بیشترین تعداد را در بر گرفته و برخی شهرهای دیگر از قبیل مشهد، شیراز، اصفهان و یزد نیز در میان نمونه‌ها دیده می‌شود؛ اما جای سایر شهرها در بررسی‌های مرتبط با خاطره خالی است. همچنین در میان نمونه‌های میدانی بررسی شده تکرار برخی از آنها از

جمله میدان تجریش تهران قابل توجه است.

- بررسی مبانی نظری مقالات منتخب، واژگانی مرتبط با خاطره به چشم می‌خورد که لزوم ارائه تعریف دقیق از آنها بر نویسندگان نشان داد و این مهم در بخش ابتدایی مقاله مورد بررسی قرار گرفت. برخی واژگان دیگر نیز در همراهی با موضوع خاطره عیان شده‌اند، از جمله، ضخامت تاریخی، یادآوری، رشته‌های خاطره‌ای، نوستالژیا و مانند آنها که پرداختن به هریک از آنها می‌تواند موضوع پژوهش مستقلی باشد.

- در رابطه با روش‌های تحقیق مرتبط با خاطره، با توجه به این که خاطره یک موضوع انتزاعی بوده و با تجربه فرد در ارتباط با محیط مرتبط است، ارتباط مستقیم با محیط و افراد می‌تواند به استخراج داده‌های مرتبط کمک کند. بنابراین روش‌هایی از قبیل مشاهده، حضور در محیط، تصویربرداری، مصاحبه عمیق و پرسشنامه که امکان درگیری بیشتر با ذهن افراد را مهیا می‌کنند، روش‌های مناسبی هستند.

- پژوهش‌های قیاسی تطبیقی، علل یابی و امکان‌سنجی از فرصت‌های پژوهش‌های آتی برای محققان در حوزه خاطره مکان خواهد بود.

اعلام عدم تعارض منافع:

“نویسندگان اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافی برای ایشان وجود نداشته است”.

References:

- Abna, H., Ayatollahi, S. M. H., & Iranmanesh, M. (2021). Nostalgia and Architecture, a Survey of Past Emotional Concepts in the Architectural Space, with a Case Study of the “Shokoohi” Traditional House of Yazd. *Journal of Architecture in hot and dry climate*, 8(12), 63-82. <https://doi.org/10.29252/ahdc.2021.14266.1373>. [in Persian]
- Aghalatifi, A. (2012). Man and house; Explaining the pattern of interaction between man and contemporary house in Iran University of Tehran].
- Alshamari, H. A. (2022). Employing nostalgia to reuse obsolete open public spaces. *Journal of Urban Planning and Development*, 148(4), 05022036. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)UP.1943-5444.0000867](https://doi.org/10.1061/(ASCE)UP.1943-5444.0000867). [in Persian]
- Assmann, J. (2011). Communicative and cultural memory. In *Cultural memories: The geographical point of view* (pp. 15-27). Springer.
- Bachelard, G. (1964). *The poetics of space*. Penguin.
- Casey, E. S. (2009). *Remembering: A phenomenological study*. Indiana University Press.
- Dehkhoda, A. (2002). *Dehkhoda dictionary compact disc*. University of Tehran publication.
- Dickinson, H., & Erben, M. (2006). Nostalgia and autobiography: The past in the present. *Auto/biography*, 14(3), 223. <https://doi.org/10.1191/0967550706ab048oa>
- Ewing, R. H., Clemente, O., Neckerman, K. M., Purciel-Hill, M., Quinn, J. W., & Rundle, A. (2013). *Measuring urban design: Metrics for livable places* (Vol. 200). Island Press Washington, DC.
- Gehl, J. (2011). *Life between buildings*.
- Habibi, M. (2004). *City without memory, city without identity*. New Cities. [in Persian]
- Hafezi, S., & Simoni, P. (2021). An Analysis of children’s Interaction and Memory in correlation with Plan Design and Digital Space. *Armanshahr Architecture & Urban Development*, 14(36), 15-28. <https://doi.org/10.22034/AAUD.2021.232573.2219>. [in Persian]
- Halbwachs, M. (1980). *The Collective Memory*. Harper & Row Colophon Books.
- Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. University of Chicago press.
- Hall, J. R., Neitz, M. J., & Battani, M. (2003). *Sociology on culture*. Psychology Press.
- Hasani Mianroodi, N., Majedi, H., Saideh Zarabadi, Z. S., & Ziari, Y. (2019). A Comparative Study of the Memorability Level of Urban Spaces Using Semiotic Patterns; Case Studies: Azadi and Hasanabad Squares. *Armanshahr Architecture and Urban Development*, 12(29), 241-255. <https://doi.org/10.22034/AAUD.2020.103363>. [in Persian]
- Hasani mianroudi, N., Majedi, H., Saeide Zarabadi, Z. S., & Ziari, Y. (2018). Exploring Concept of Collective Memory and its Retrieval in Urban Areas with Semiotic Approach (Case study: Hasan-Abad square). *The Monthly Scientific Journal of Bagh-e Nazar*, 14(56), 17-32. http://www.bagh-sj.com/article_56136_72fc0865663d0ba09c8355c91b9a45e5.pdf. [in Persian]
- Hodge, C. J. (2011). A new model for memory work: nostalgic discourse at a historic home. *International Journal of Heritage Studies*, 17(2), 116-135. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/13527258.2011.541065>
- Kalami, M., Bagheri, M., & Hashemi, M. (2021). *Architecture and memory, forty narratives of the memory of the place-maker and the place of the memory-make*. publication of University of Zanjan.
- Kenny, M. G. (1999). A place for memory: The interface between individual and collective history. *Comparative studies in society and history*, 41(3), 420-437. <https://doi.org/https://doi.org/10.1017/S0010417599002248>
- Lewicka, M. (2008). Place attachment, place identity, and place memory: Restoring the forgotten city past. *Journal of environmental psychology*, 28(3), 209-231. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2008.02.001>
- Liberati, A., Altman, D. G., Tetzlaff, J., Mulrow, C., Gøtzsche, P. C., Ioannidis, J. P., Clarke, M., Devereaux, P. J., Kleijnen, J., & Moher, D. (2009). The PRISMA statement for reporting systematic reviews and meta-analyses of studies that evaluate health care interventions: explanation and elaboration. *Annals of internal medicine*, 151(4), W-65-W-94. <https://doi.org/https://doi.org/10.7326/0003-4819-151-4-200908180-00136>
- Mayor, M. (2010). *Longman dictionary of contemporary English*. Pearson Education India.
- Merriam-Webster’s Collegiate Dictionary, E. (2003). Merriam-Webster.
- Momeni, F., Farjoudi, A., Mozhgan, H., & Korosh,

- S. (2016). Intimate urban space designed with an emphasis on memorable anthology of Yazd in History [Research]. *Urban Management*, 15(44), 481-498. <http://ijurm.imo.org.ir/article-1-1200-fa.html>. [in Persian]
- Mowla, Q. A. (2004). Memory association in place making: understanding an urban space. *Memory*, 9(52-54).
 - Nora, P. (1989). Between memory and history: Les lieux de mémoire. *representations*, 7-24. <https://doi.org/https://doi.org/10.2307/2928520>
 - Paez, D., Basabe, N., & Gonzalez, J. L. (2013). Social processes and collective memory: A cross-cultural approach to remembering political events. In *Collective memory of political events* (pp. 147-174). Psychology Press.
 - Prashizky, A., & Remennick, L. (2018). Celebrating memory and belonging: Young Russian Israelis claim their unique place in Tel-Aviv's urban space. *Journal of Contemporary Ethnography*, 47(3), 336-366. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0891241616649235>
 - PRISMA_2020_checklist. (2020). http://prisma-statement.org/documents/PRISMA_2020_checklist.pdf
 - Radvansky, G. A. (2021). *Human memory*. Routledge.
 - Rossi, A. (1984). *The architecture of the city*. MIT press.
 - Stevenson, A. (2010). *Oxford dictionary of English*. Oxford University Press, USA.
 - Truc, G. (2011). Memory of places and places of memory: for a Halbwachsian socio-ethnography of collective memory. *International Social Science Journal*, 62. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/j.1468-2451.2011.01800.x>

نحوه ارجاع به مقاله:

فصلانی، نینا، آقالطیفی، آزاده، نعمتی مهر، مرجان السادات و ندیمی، حمید (۱۴۰۲)، جستاری در مطالعات "خاطره‌ی مکان" در پژوهش‌های فارسی زبان (مروری بر سال‌های ۱۳۸۵-۱۴۰۱)، *مطالعات شهری*، 13 (50)، 19-32. <https://doi.org/10.22034/urbs.2023.139037.4924.19-32>.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to Motaleate Shahri. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

